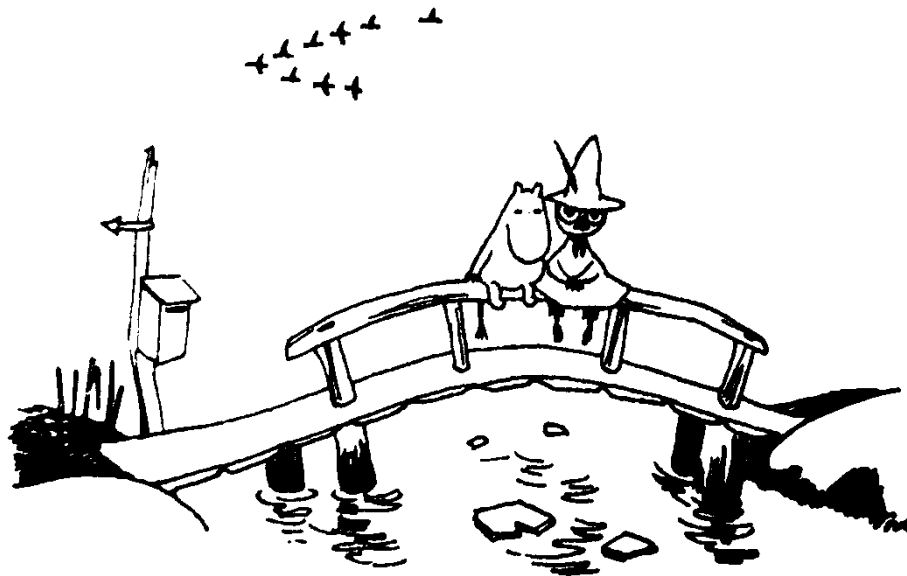

”Det kan ju inte vara precis detsamma med en flicka”

Mumindalen ur ett queerperspektiv

Bilden är tagen från Tove Janssons *Trollkarlens hatt* (1948) och föreställer Mumintrollet och Snusmumriken.

Av: Madelene Wallinder

Handledare: Ann-Sofie Lönngrén
Södertörns högskola | Institutionen för kultur och lärande
Kandidatuppsats 15 hp
Litteraturvetenskap | Hötsterminen 2018

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA | STOCKHOLM
sh.se

Abstract

”It can never be quite the same with a girl”

- Moominvalley from a queer perspective

The essay examines the presence of queer desires and characters in Tove Jansson's books about the Moomins, mainly with a focus on: *Finn Family Moomintroll* (*Trollkarlens hatt*, 1948), *Moominsummer Madness* (*Farlig midsommar*, 1954) and *Tales from Moominvalley* (*Det osynliga barnet*, 1962). These three books are examined one by one and in chronological order, so as to be able to find whether the presence and character of queer representation changes over time. The idea is that this work should fill a gap in the research by exploring norm defying sexuality, gender identity and gender expression, since the books about the Moomins previously have been analyzed through a heteronormative perspective. The result shows that the books frequently feature queer relationships and characters, but also that the nuclear family and heteronormative ideas are maintained and upheld by the Moomin family.

Keywords: Tove Jansson, Moomin, queer, children's literature

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

Innehållsförteckning

1. Inledning	2
1.1 Syfte och frågeställningar	2
1.2 Tidigare forskning	3
1.3 Queerteori och centrala begrepp.....	4
1.4 Metod och urval	5
1.5 Disposition	7
2. Analys.....	7
2.1 Trollkarlens hatt (1948)	8
2.1.1 Muminrollet och Snusmumriken.....	9
2.1.2 Tofslan och Vifslan	11
2.1.3 Könsuttryck i dalen.....	13
2.2 Farlig midsommar (1954)	15
2.2.1 Muminrollet och Snusmumriken.....	15
2.2.2 Kvinnligt och manligt i dalen.....	18
2.3 Det osynliga barnet (1962).....	20
2.3.1 Vårvisan	20
2.3.2 Historien om den sista draken i världen.....	21
2.3.3 Hattifnattarnas hemlighet	22
3. Avslutande diskussion	24
Litteraturförteckning	30

1. Inledning

Mumintrollet har älskats i generationer, ända sedan den första boken kom ut 1945. Hans popularitet tycks inte minska, tvärtom har det vita trollet kommit att bli ett starkt varumärke som sträcker sig även utanför litteraturen; i många köksskåp står idag en och annan muminmugg. Det säljs skålar, godis, kläder, lampor och allt mellan himmel och jord med karaktärer ur muminböckerna. Figurerna som lever i Mumindalen bär på olika egenskaper, personligheter och berättelser och olika människor verkar fatta tycke för olika karaktärer; jag mötte nyligen en person som hade den argsinta Lilla My tatuerad på armen, troligtvis en av de mest populära karaktärerna. Det här intresset för muminvärlden – som sträcker sig över olika åldrar, nationaliteter, kön och identiteter – fick mig att börja undra vad det egentligen är som gör att de är så omåttligt populära. Bredden av karaktärer gör det förstås möjligt för fler läsare att hitta någon att identifiera sig med och att känna igen sig i, men även i Tove Janssons berättarstil kan förklaringen tänkas ligga. Det finns väldigt mycket som går att läsa mellan raderna, vilket förstås kan vara svårare för en yngre läsare att uppfatta. Med andra ord kan en läsning av verken bjuda på olika läsupplevelser och tolkningar beroende på ålder, men också beroende på läsarens egna livserfarenheter. Jag läste igenom hela bokserien med de nio muminböckerna först i vuxen ålder och dessutom först efter att jag hade studerat Genusvetenskap, vilket garanterat har påverkat min tolkning av verken. För mig är det idag omöjligt att inte se alla de normbrytande karaktärer och samkönade begär verken rymmer, vilket jag däremot inte såg när jag var barn och som jag nu vill undersöka närmare.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka förekomsten av karaktärer och begär som bryter mot de rådande samhällsnormerna när det gäller sexualitet samt könsidentitet eller könsuttryck i Tove Janssons kapitelböcker om mumintrollen. Detta görs med hjälp av frågeställningarna:

- ∴ Finns det karaktärer och begär som är normbrytande i texten och hur yttrar sig detta i så fall?
- ∴ Finns dessa normbrott närvarande genom hela bokserien och/eller förändras de över tid på något sätt?
- ∴ Hur bemöts normbrytande karaktärer och begär av omgivningen i Mumindalen?

1.2 Tidigare forskning

Det råder ingen brist på forskning om Mumindalen och dess invånare. Bland annat har mängder av genusvetenskapliga och feministiska tolkningar gjorts, både i kortare uppsatser och även i mer omfattande forskningsprojekt. Av dessa har jag haft användning av Tuula Karjalainens bok *Tove Jansson: arbeta och älska* (2013) och Petter Karlssons *Muminvärlden & verkligheten: Tove Janssons liv i bilder* (2014), vilka båda till viss del undersöker kön i muminböckerna. Karjalainen konstaterar bland annat att könsskillnaderna hos karaktärerna inte tycks vara särskilt viktiga eftersom flera av dem kan uppfattas som både feminina och maskulina.¹ Karlsson är inne på samma spår och pekar framför allt ut Too-ticki som en karaktär med en ”något diffus könstillhörighet” eftersom hon kodas som kvinna men är, enligt Karlsson, ”manhaftig”.² Att det finns ett spel mellan norm och avvikelse rörande kön har noterats, men något som däremot inte har uppmärksammats inom muminforskningen – och som jag vill täcka in genom detta arbete – är att detta spel även skulle kunna innefatta sexualitet. Över huvud taget tycks förekomsten av samkönat begär bland dalens karaktärer inte ha undersökts särskilt väl (vilket förstås skulle kunna bero på tolkningen av karaktärernas könsidentitet som väldigt flytande), trots att det emellanåt lyfts fram utanför den akademiska världen. I Hufvustadbladet argumenterar till exempel Michel Ekman för att *Trollvinter* går att förstå som en ”berättelse om det komplicerade uppvaknandet till en från majoritetsnormen avvikande sexualitet”.³ Oscar Rossi menar istället att Ekman läser in saker som inte finns där för att han kopplar samman verket för mycket med Toves privatliv.⁴ Liksom Rossi vill även jag skilja på verk och författare, men detta utan att ignorera det faktum att Tove var en person som uttryckte sig genom konsten – i en tid då hon inte kunde tala högt om sina förhållanden med andra kvinnor – och redan som 15-åring tecknade satiriska omslag till den politiska tidningen Garm. Jag kommer dock bestämt att låta bli att jämföra böckernas karaktärer och relationer med personer och kärlekar ur Toves egna liv.

Så som exemplet med Rossi och Ekman visar diskuteras det alltså huruvida det finns ett samkönat begär i böckerna eller ej, men den enda som egentligen har kommit i närheten av att göra en akademisk analys av detta är Barbro K. Gustafsson. I sin doktorsavhandling *Stenåker*

---

¹ Tuula Karjalainen, *Tove Jansson: arbeta och älska* (Stockholm: Norstedts, 2013), s. 157.

² Petter Karlsson, *Muminvärlden & verkligheten: Tove Janssons liv i bilder* (Stockholm: Max Ström, 2014), s. 73.

³ Michel Ekman, ”Trollvinter handlar visst om sex”, Hufvustadsbladet (HBL) 29/6 2011. <http://gamla.hbl.fi/impuls/2011-06-29/trollvinter-handlar-visst-om-sex> [hämtad 2019-01-07].

⁴ Oscar Rossi, ”Det handlar visst inte om sex”, Hufvustadsbladet (HBL) 1/7 2011. <http://gamla.hbl.fi/impuls/2011-07-01/det-handlar-visst-inte-om-sex> [hämtad 2019-01-07].

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

och ängsmark: erotiska motiv och homosexuella skildringar i Tove Janssons senare litteratur (1992) har hon undersökt homosexuella skildringar i Toves författarskap, vilken dessvärre fokuserar väldigt lite på just muminböckerna. Trots detta har jag funnit Gustafssons arbete värdefullt och kommer att använda det i mitt eget. Annan forskning som har varit särskilt viktig för mitt arbete har varit Boel Westins avhandling *Familjen i dalen: Tove Janssons muminvärld* (1988), som är en noggrann genomgång av olika teman i muminverken. Med hjälp av tidigare forskning hoppas jag därför att det här arbetet ska fylla luckan rörande både normbrytande kön och sexualitet, som ju är nära sammankopplade och därför kan vara intressant att undersöka tillsammans.

1.3 Queerteori och centrala begrepp

I början av 1990-talet efterfrågades ett mer nyanserat samtal om frågor kring sexualitet, samhälle, identitet och utanförskap än det som annars fördes inom feministisk teori och där strålkastarljuset även kunde riktas mot den och det som upprätthåller normer och inte bara den som avviker från dessa.⁵ Därmed tog queerbegreppet fart inom den akademiska världen och började användas som teori. Med tiden har *queer* kommit att betyda många olika saker, men gemensamt för dem alla är i alla fall att det på ett eller annat sätt handlar om det som upplevs som ”annorlunda” och där brottet mot normen är det centrala.⁶ Tiina Rosenberg menar att queer inte bör preciseras, just för att begreppet är till för att bryta upp kategorier och därför inte själv bör vara en del av ett kategoriserande.⁷ För tydlighetens skull måste jag dock ändå förklara hur jag kommer att använda begreppet och varför jag har valt det till min forskning.

Kanske vanligast är att queerbegreppet används för att beskriva och synliggöra ifrågasättandet av normer kring både sexualitet och kön, vilket också är hur jag kommer att använda det. Med andra ord kommer jag att undersöka icke-heteronormativa relationer, men också karaktärer som är normbrytande (vilka i förlängningen förstås därmed också kan ses som en kritik av heteronormen). Mer än så kommer jag dock inte att låsa fast begreppet, eftersom det är viktigt att det får vara rörligt; på samma sätt som kön alltid är rörligt eftersom det är en social konstruktion och förändras med olika samhällen och i olika tider. Ett av de viktigaste namnen inom queerteorin är Judith Butler, som även hon menar att kön är en kulturell och social konstruktion. Hon är bland annat känd för begreppet *den heterosexuella*

---

⁵ Fanny Ambjörnsson, *Vad är queer?*, 2 uppl. (Stockholm: Natur & kultur, 2016), s. 33.

⁶ Ambjörnsson 2016, s. 15-16.

⁷ Tiina Rosenberg, *Queerfeministisk agenda* (Stockholm: Bokförlaget Atlas, 2011), s. 11.

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

matrisen, som är ett teoretiskt ramverk som förklarar heteronormen. Inom detta ramverk finns bara två kön – man och kvinna – vilka anses vara varandras motsatser och som förväntas åtrå och begära varandra. Matrisen kräver inte bara att vi uppvisar ”rätt” sorts kön och ”rätt” sorts sexualitet, utan också att vi uppvisar ”rätt” sorts kvinnlighet och manlighet där en man ska vara maskulin och en kvinna feminin.⁸

Min uppfattning är att en text alltid kan bära på queera läckage, vilket är själva utgångspunkten vid en queer läsning. I förordet till *Queera läsningar* skriver Katri Kivilaakso, Ann-Sofie Lönnngren och Rita Paqvalén att en queer läsning ”tar fasta på textens tystnader, det den samtidigt avslöjar och döljer”.⁹ Med andra ord kan ett verk som vid en första anblick inte verkar bära på några queera inslag ändå göra det. Det som inte står utskrivet svart på vitt kan alltså vara av lika stor vikt som det som faktiskt står där. ”Idén om det queera läckaget är inte en queerteoretisk tanke i sig utan knyter an till den poststrukturalistiska idén om sprickor i alla slags kulturer där det som inte kan ordnas i ett samhälles normer och synsätt sipprar ut”, skriver Rosenberg.¹⁰ Att muminböckerna, som sägs innehålla normbrytande karaktärer och vars författare själv på många sätt var normbrytande, kan tänkas bära på sådana här sprickor anser jag vara mer troligt än att det inte skulle göra det. Men huruvida detta antagande stämmer eller ej, samt hur dessa sprickor i så fall uppträder och vilka effekter de får, kommer att undersökas närmare i denna uppsats.

1.4 Metod och urval

Som metod har jag valt närläsning, vilken lämpar sig väl vid en queerteoretisk analys då syftet är att plocka ut och synliggöra vissa aspekter av texten. Det finns många olika sätt att tolka verken på – kanske lika många som det finns läsare – och jag gör inte anspråk på att försöka presentera en mer korrekt tolkning än någon annan. Istället erbjuder jag ytterligare ett förslag på hur böckerna kan läsas, vilket sker genom en queer läsning med fokus på eventuella normbrott som rör kön och sexualitet.

Jag måste dessvärre begränsa mitt forskningsmaterial, eftersom arbetet annars blir alltför omfattande. Till bokserien om mumintrollen hör: *Småtrollen och den stora översvämningen* (1945), *Kometen kommer* (1946), *Trollkarlens hatt* (1948), *Muminpappans*

---

⁸ Judith Butler, *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion* (Göteborg: Daidalos, 2007), s. 69.

⁹ Katri Kivilaakso, Ann-Sofie Lönnngren & Rita Paqvalén, ”Förord”, i *Queera läsningar: litteraturvetenskap möter queerteori*, red. Katri Kivilaakso, Ann-Sofie Lönnngren och Rita Paqvalén (Hägersten: Rosenlarv, 2012), s. 10.

¹⁰ Rosenberg 2011, s. 125.

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

memoarer (1950), *Farlig midsommar* (1954), *Trollvinter* (1957), *Det osynliga barnet* (1962), *Pappan och havet* (1965) och *Sent i november* (1970). Av dessa nio böcker har jag valt ut bok tre, fem och sju som huvudmaterial: *Trollkarlens hatt*, *Farlig midsommar* och *Det osynliga barnet*. Notera dock att dessa tre böcker ska förstås som just *huvudmaterial* och att jag fortfarande kommer att referera till och ta stöd från resterande böcker i serien när detta är nödvändigt eller jag vill stärka en tes. De två första muminböckerna valdes tidigt bort från listan över huvudsakligt material eftersom dessa enligt mig inte är lika representativa för serien som de övriga då jag anser att Tove inte helt hade funnit sin egen unika röst så tidigt i författarskapet. Tove har även själv verkat minst nöjd med dessa två verk och då särskilt det första som hon menat är en banal historia med omogna teckningar.¹¹ Den näst sista boken i serien valdes sedan bort för att den inte utspelar sig i Mumindalen och den sista boken för att muminfamiljen över huvud taget inte medverkar. Därefter bestämde jag mig helt enkelt för att undersöka varannan bok av de fem återstående i serien, dels för att jag vill ha ett material som sträcker sig över en så lång tidsperiod som möjligt och dels för att jag tror att dessa tre böcker – med visst stöd från de andra i serien - ger ett tillräckligt underlag för att besvara mina frågeställningar.

Tove har reviderat och bearbetat texten i några av muminböckerna, första gången år 1956 och en andra och sista gång år 1967. Vid den första revisionen omarbetades *Kometen kommer* (hette då *Kometjakten*), *Trollkarlens hatt* och *Muminpappans memoarer* (hette då *Muminpappans Bravader Skrivna av Honom Självt*). Vid den andra revisionen omarbetas dessa tre böcker igen, samt även *Farlig midsommar*. Jag har valt att använda sena utgåvor som innehåller dessa ändringar, eftersom jag tror att det är så Tove vill att verken ska bli lästa. Agneta Rehal-Johansson, som har undersökt revideringarna av muminböckerna, menar att Tove där har strävat efter konstnärlig fullkomning där varje ord har granskats noggrant och med eftertanke.¹²

Vad gäller den queerteoretiska litteraturen har jag valt att arbeta med de senaste utgåvorna eftersom jag tidigare har upplevt ett problem med att tidiga utgåvor ibland använder termer som idag är förlegade och problematiska och som jag inte vill riskera att behöva citera i mitt arbete.

---

¹¹ Karlsson 2014, s. 71.

¹² Agneta Rehal-Johansson, *Den lömska barnboksförfattaren: Tove Jansson och muminverkets metamorfoser*, doktorsavhandling (Göteborg: Göteborgs Universitet, 2006), s. 331.

1.5 Disposition

I analysen behandlas de tre huvudböckerna var för sig under egen rubrik och i den ordning som de skrevs, detta för att lättare kunna upptäcka om det queera förändras över tid. Om någon bok ges mer utrymme än en annan beror inte det nödvändigtvis på att den är mer queer, utan helt enkelt på att det finns mer att hämta där till just det här arbetet. Efter analysen följer en slutdiskussion där jag diskuterar vidare och knyter ihop alla trådar. Arbetet avslutas med en sammanfattning.

2. Analys

I den första boken om mumintrollen, *Småtrollen och den stora översvämningen* (1945), flyttar familjen till vad som därefter kommer att kallas för Mumindalen. Tove Jansson-forskaren Boel Westin beskriver dalen som ett utopiskt paradys, som dock ständigt hotas av undergång och katastrofer.¹³ I de flesta av seriens böcker drabbas familjen av olika naturkatastrofer; dalen tvingas utstå översvämningar, en komet som nästan slår ned, vulkanutbrott och otaliga stormar. När familjen bosätter sig i dalen består familjen av Muminmamman, Muminpappan, Mumintrollet och det lilla djuret Sniff. Sniff och Mumintrollet möts och blir vänner i första boken och Sniff utgör fram till och med den fjärde boken en del av familjen. Därefter försvinner han plötsligt från serien och den argsinta karaktären Lilla My gör istället entré och blir så småningom adopterad av familjen.

Muminfamiljen, där mamman och pappan är väldigt könsstereotyper både till utseende och beteende, ser väldigt mycket ut som en typisk kärnfamilj. Muminpappan känns igen på sin svarta cylinderhatt och han ägnar sig alltid åt självförverkligande aktiviteter så som att skriva på sina memoarer. Han tar varken hand om hem eller familj, såvida det inte gäller manligt kodade saker som till exempel att skydda dem från någon fara. Muminmamman känns istället igen på sitt förkläde och handväska. Hon tar hand om hemmet, trädgården, barnen och alla som besöker dem. En av hennes viktigaste funktioner genom hela bokserien är att dalta med pappan när denne tvivlar på sig själv, så att han får känna sig stor, stark, kunnig och manlig. Men Westin beskriver, snarare än kärnfamilj, muminfamiljen som en slags storfamilj där många av muminvärldens figurer är släkt med varandra och där familjen tar flera utomstående under sina vingar och ger dem husrum: ”Det är en kärnfamilj, men

---

¹³ Boel Westin, *Familjen i dalen: Tove Janssons muminvärld*, doktorsavhandling (Stockholm: Stockholms universitet, 1988), s. 103.

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

egentligen inte skildrad som sådan”.¹⁴ Jag håller inte helt med Westin, eftersom jag tycker att familjen i allra högsta grad är skildrad som sådan. Däremot är det intressant att den enda kärnfamilj som finns i dalen är just den ditresta muminfamiljen, alla andra som lever där har andra familjekonstellationer eller lever ensamma. Muminfamiljen kan på så sätt representera samhällets heteronormativa värderingar, medan den i övrigt queera dalen – det utopiska paradiset som Westin kallar det – är just en utopi, ett drömsamhälle förskonat från samhällets dömande blick. Att naturen ständigt hotar att ödelägga Mumindalen skulle kunna tolkas som ett hot mot den lyckliga kärnfamiljen, men också som ett hot mot det queera.

2.1 Trollkarlens hatt (1948)

Trollkarlens hatt är den tredje boken i serien och i den hittar Mumintrollet, Sniff och Mumintrollets bästa vän Snusmumriken en trollkarlshatt som de tar med sig hem till muminhuset. Hatten visar sig ha magiska egenskaper och det som läggs i den förvandlas till någonting annat. Från och med den här boken bor också syskonen Snorken och Snorkfröken i huset. Snorkfröken beskrivs ofta som Mumintrollets flickvän och hon skulle även kunna förstås som en kvinnlig motsvarighet till Mumintrollet. En snork är nämligen väldigt likt ett mumintroll, med undantag för färgen. ”De måste ju vara släkt med dig, för ni är precis likadana. Fast du är vit förstås och de är mångfärgade och dessutom byter de färg när de blir upprörda”, berättar Snusmumriken för Mumintrollet.¹⁵ Snorkfröken har dessutom hår (närmare bestämt en lugg, även kallad *pannludd*) och en fotring i guld. Likheterna och skillnaderna mellan Snorkfröken och Mumintrollet påminner med andra ord om dem mellan Muminmamman och Muminpappan; de ser likadana ut bortsett från några könskodade attribut. Med andra ord kan vi tydligt se hur de båda paren upprätthåller idén om den heterosexuella matrisen; de uppvisar rätt sorts kön, dessa två kön ställs i motsats till varandra och de begär varandra. ”Den utvidgade kärnfamiljen är nu nästan komplett”, menar Tuula Karjalainen.¹⁶ Jag vill dock hävda att begäret mellan Mumintrollet och Snorkfröken endast går att se i seriens andra bok, *Kometen kommer*, och därefter - i *Trollkarlens hatt* och framåt - riktas Mumintrollets begär istället mot Snusmumriken medan Snorkfrökens begär fortfarande riktas mot Mumintrollet.

---

¹⁴ Westin 1988, s. 108.

¹⁵ Tove Jansson, *Kometen kommer* (Stockholm: Rabén & Sjögren, 2014), s. 54.

¹⁶ Karjalainen 2013, s. 147.

2.1.1 Mumintrollet och Snusmumriken

Första gången det antyds att Mumintrollet har känslor för Snusmumriken är just i *Trollkarlens hatt* då trollet inte kan sova för att Snusmumriken inte har kommit hem ännu. ”Mumintrollet suckade. Han kände sig ledsen utan att ha nånting att sörja över.”¹⁷ Han förstår alltså inte själv varför han känner som han gör och han blir på bättre humör först när han hör Snusmumriken vissla utanför fönstret: ”Mumintrollets hjärta hoppade till av fröjd och han smög sakta fram till fönstret och tittade ut”.¹⁸ Scenen är som hämtad ur Shakespeares *Romeo och Julia*, eller annan valfri romantisk saga där hjälten står nedanför sin älskades fönster för att uppvakta henne, ofta med sång eller musik. Snusmumrikens uppvaktande av Mumintrollet följer med andra ord en tydlig schablon av en klassisk kärlekssaga, men bryter mot de heteronormativa föreställningarna om att paret ska bestå av en kvinna och en man. Dessutom bryter det även mot föreställningen om kvinnan som passiv och mannen som aktiv.¹⁹ Genom Mumintrollets begär och hans uppträdande som passiv och inväntande kritiserar normer om både sexualitet och kön; han är en pojke, men beter sig på ett sätt som brukar beskrivas som typiskt kvinnligt och han älskar en annan pojke. Det går förvisso att diskutera huruvida Mumintrollet, Sniff och många andra av karaktärerna i dalen egentligen borde könas. Dels för att deras kroppar varken är kvinnligt eller manligt kodade, dels för att de saknar kläder eller andra saker som annars ofta förknippas med ett specifikt kön och framför allt för att de inte uppför sig på ett enbart typiskt kvinnligt eller manligt sätt. De är ju dessutom inte människor, utan karaktärer sprungna ur Toves fantasi: småtroll och andra varelser. Att jag väljer att utgå från att Mumintrollet och Sniff är pojkar beror bland annat på att de har pronomenet *han* genom hela bokserien, samt för att det förekommer många andra figurer i dalen som inte könas och istället kallas för *den* eller *det*. Vid ett tillfälle framgår det särskilt tydligt att det finns fler än två pronomen i dalen, då Trollkarlen säger: ”Nu får varenda skogsråtta och kryp i hela dalen önska sig vad han, hon eller den vill ha!”²⁰ Min uppfattning är därför att Tove är öppen med att dalen bebos av könsneutrala karaktärer och att hon inte tvångskönar någon.

Även längre fram i *Trollkarlens hatt*, när Snusmumriken ger sig av på sin årliga vandring, längtar Mumintrollet efter mumriken. Ett mumintroll går i ide på vintern och Snusmumriken lämnar dalen en tid innan dess och återvänder först till våren. ”Första

---

¹⁷ Tove Jansson, *Trollkarlens hatt* (Stockholm: Rabén & Sjögren, 2014), s. 39.

¹⁸ Jansson 2014, *Trollkarlens hatt*, s. 39.

¹⁹ Ambjörnsson 2016, s. 94.

²⁰ Jansson 2014, *Trollkarlens hatt*, s. 149.

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

vårdagen är jag här igen och visslar under fönstret”, tröstar Snusmumriken.²¹ Boken inleds dock med att Snusmumriken faktiskt stannar i dalen över vintern efter att Muminrollet har bett Muminmamman om att få slippa dela rum med Sniff: ”Kunde jag inte få sova med Snusmumriken istället?”²² Muminrollet vill alltså gå i ide tillsammans med Snusmumriken, vilket de gör trots att mumriken vanligtvis inte går i ide. Snusmumriken är alltså beredd att uppoffra sin ensamhet och sin vanliga livsstil för att de ska få sova tillsammans, vilket skulle kunna tyda på att även mumriken bär på ett samkönat begär. Det är dock enda gången de övervintrar tillsammans och därefter väljer mumriken att tillbringa sina vintrar ensam på vandring istället för tillsammans med trollet.

En stor del av *Trollkarlens hatt* handlar just om Muminrollets saknad efter Snusmumriken och att han har svårt att tänka på annat. När Snorkfröken vill visa honom sin nya frisyr är han märkbart ointresserad. Hon frågar vad han tänker på och trollet svarar att det är något han inte kan tala om, men att ”mitt hjärta är tungt i mig, för Snusmumriken har rest sin väg”.²³ Det finns alltså någonting som har med saken efter mumriken att göra som Muminrollet inte kan prata om. Barbro K. Gustafsson menar att Tove sällan nämner samkönad kärlek vid namn, utan istället använder ett förtäckt språk.²⁴ Detta ”något” som trollet inte kan tala högt om skulle alltså kunna handla om just samkönad kärlek. Det är också intressant att notera Muminrollets likgiltighet inför Snorkfrökens försök att fånga hans uppmärksamhet, vilket borde ha slagit håll på myten om Snorkfröken som Muminrollets flickvän. Att forskningen inte har uppmärksammat det faktum att Muminrollet intresserar sig avsevärt mycket mer för Snusmumriken visar hur stark heteronormen är. Utöver att inte visa något intresse för Snorkfröken vill Muminrollet dessutom att hon ska förstå att han och mumriken har någonting alldeles speciellt: ”Han väckte ingen annan än mig för att säga adjö”.²⁵ Och när Sniff blir upprörd över att han själv inte fick följa med Snusmumriken är Muminrollet noga med att försvara sin kärlek, trots att han sörjer att ha blivit lämnad: ”Man måste vara ensam ibland, sa Muminrollet. Du är för liten att förstå det än”.²⁶ Även här är han alltså tydlig med att det är något särskilt mellan de två som ingen annan får vara en del av; det är Muminrollet och ingen annan som kan förstå sig på Snusmumriken.

---

²¹ Jansson 2014, *Trollkarlens hatt*, s. 126.

²² Jansson 2014, *Trollkarlens hatt*, s. 8.

²³ Jansson 2014, *Trollkarlens hatt*, s. 129.

²⁴ Barbro K. Gustafsson, *Stenåker och ängsmark: erotiska motiv och homosexuella skildringar i Tove Janssons senare litteratur*, doktorsavhandling (Uppsala: Uppsala universitet, 1992), s. 102.

²⁵ Jansson 2014, *Trollkarlens hatt*, s. 130.

²⁶ Jansson 2014, *Trollkarlens hatt*, s. 130.

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

Mot slutet av boken besöker Trollkarlen Mumindalen och han bestämmer sig för att trolla för familjen, varpå han ger dem alla en varsin önskning. Muminmamman, som kan se hur mycket hennes son lider av Snusmumrikens frånvaro, önskar att han ska slippa sörja. ”Jag visste inte att det syntes på mig, sa Mumintrollet och blev röd om nosen.”²⁷ Han lyckas helt enkelt inte hålla sina känslor för Snusmumriken dolda för mamman och att han rodnar avslöjar honom ytterligare. På mammans begäran trollar Trollkarlen bort ”melankolin ut ur Mumintrollets hjärta” och ersätter trollets längtan med förväntan.²⁸ Att Muminmamman framställs som en mor som förstår sig på och accepterar sin son för den han är tycker jag mig också kunna se i den scen då Mumintrollet kryper in i trollkarlshatten och där blir förvandlad till en underlig, motbjudande varelse. Ingen känner igen honom, inte ens Snusmumriken. Tvärtom visar de alla avsky för honom och kallar honom för elaka saker. Mumintrollet ber uppgivet sin mamma att hon ska känna igen honom och när hon till sist gör det förvandlas han tillbaka till sitt vanliga jag. ”Kom i min famn, sa Muminmamman. Ser du, mitt lilla muminbarn kommer jag ändå alltid att känna igen.”²⁹ Kanske är det meningen att läsaren ska förstå att mamman alltid kommer att älska honom, oavsett vem han är eller är förälskad i. När det är Mumintrollets tur att önska något ber han Trollkarlen att trolla iväg deras matbord - som just då är fullproppat med festliga rätter, godsaker och blommor - till var än Snusmumriken befinner sig i världen så att han också ska kunna ha det festligt.³⁰ När han får önska sig vad som helst i hela världen önskar han alltså, likt sin mor, att den han bryr sig mest om ska ha det bra. Till skillnad från sin son uppträder Muminmamman och Muminpappan ständigt på ett könsstereotyp sätt; medan mamman helst önskar saker åt andra önskar pappan en pärlbesatt guldpärm åt sig själv.³¹

2.1.2 Tofslan och Vifslan

I *Trollkarlens hatt* får vi också bekanta oss med Tofslan och Vifslan. De har ett eget språk och är oskiljaktiga. Karjalainen har pekat ut Tofslan och Vifslan som gestaltningar av Tove själv och kärleken Vivica Bandler.³² Även Petter Karlsson gör denna koppling och menar att Tove aldrig skulle förneka att de var skissade efter henne och Bandler, trots att hon uppges ha blivit

---

²⁷ Jansson 2014, *Trollkarlens hatt*, s. 144.

²⁸ Jansson 2014, *Trollkarlens hatt*, s. 144.

²⁹ Jansson 2014, *Trollkarlens hatt*, s. 31.

³⁰ Jansson 2014, *Trollkarlens hatt*, s. 144.

³¹ Jansson 2014, *Trollkarlens hatt*, s. 146.

³² Karjalainen 2013, s. 148.

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

illa berörd när folk ville veta vem som var vem i böckerna.³³ Både Karlsson och Karjalainen tolkar Tofslan och Vifslan som ett kärlekspar, vilket Karlsson dessutom uttryckligen kallar dem för.³⁴ Karjalainen tycker att de ”jollrar på något slags de älskandes språk, som andra har ganska svårt att förstå”.³⁵ Jag menar dock att de inte nödvändigtvis ska förstås som ett kärlekspar, åtminstone inte genom att enbart hänvisa till att de är baserade på Tove och Bandler. Att Tofslan och Vifslan har nästan identiska namn, där bara de två första bokstäverna är olika, skulle snarare kunna tyda på att de hör till samma syskonskara. Dessutom har de, på samma sätt som tvillingar ibland utvecklar ett eget sätt att kommunicera, sitt alldeles egna språk. Å andra sidan brukar syskonparen i muminböckerna som står varandra såpass nära som Tofslan och Vifslan gör beskrivas just som syskon, som till exempel snorksyskonen eller Lilla My och hennes storasyster Mymlans dotter. Med andra ord går det att göra olika tolkningar, men jag vill ändå vara försiktig med att beskriva dem som ett kärlekspar eftersom jag menar att den idén baseras på Tove och Bandler relation och alltså något som sker utanför texten och verket. Oavsett vilken relation Tofslan och Vifslan har vill jag dock ändå beskriva dem som ganska queera på så sätt att de inte intresserar sig för något annat än den gemensamma kärleken till Kungsrubinen. Kungsrubinen som även Trollkarlen, vars hatt bokens handling kretsar kring, vill åt. Både Tofslan och Vifslans begär riktas alltså mot rubinen; de älskar ett dött föremål istället för en levande person och liksom trollkarlen bryr de sig inte om något annat i hela världen.³⁶

Vanligtvis håller Tofslan och Vifslan Kungsrubinen gömd för andras nyfikna blickar, men när de ser att Muminrollet är ledsen vill de gärna muntra upp honom. ”Har du gråtslat? frågade Vifslan. Äsch, sa Muminrollet. Snusmumriken har gett sig av.”³⁷ De visar honom rubinen och alla tre sitter de och betraktar den hänfört. ”O, om Snusmumriken kunde se den! sa Muminrollet.”³⁸ Muminrollet sörjer att hans älskade mumrik har lämnat honom och även om Tofslan och Vifslan lyckas muntra upp honom för stunden kan han ändå inte sluta att tänka på Snusmumriken. Det första han kommer att tänka på är att han vill visa rubinen för mumriken; det är tillsammans med honom som Muminrollet i första hand vill uppleva saker och när något spännande händer i trollets liv vill han dela det med honom.

---

³³ Karlsson 2014, s. 71-73.

³⁴ Karlsson 2014, s. 73.

³⁵ Karjalainen 2013, s. 157.

³⁶ Jansson 2014, *Trollkarlens hatt*, s. 142.

³⁷ Jansson 2014, *Trollkarlens hatt*, s. 126.

³⁸ Jansson 2014, *Trollkarlens hatt*, s. 129.

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

2.1.3 Könsuttryck i dalen

I *Trollkarlens hatt* förekommer flera karaktärer som bryter mot samhällets normativa föreställningar om kön. Det tydligaste exemplet är förmodligen Hemulen, som alltid går klädd i en klänning som han har ärvt av sin moster. ”Jag misstänker att alla hemuler går i kjol. Det är konstigt, men det är så”, har Tove skrivit i en fotnot till texten.³⁹ Författaren riktar sig alltså för ett ögonblick till läsaren, som för att förklara att hon mycket väl förstår att det här är något som vi i vår värld kan anse vara märkligt men som i Mumindalen helt enkelt bara ”är så”. Tove tycks alltså vara väl medveten om den värdering läsaren lägger i ett visst plagg och hon använder kläderna både på ett normativt och icke-normativt sätt. Ebba Witt-Brattström skriver:

Skillnader är överhuvudtaget ett tema hos Tove Jansson, som om allt stannat upp i det ögonblick då det neutrala övergår i särskiljandet kvinnligt/manligt, hon eller han och då det ödesdigra valet mellan knixa eller bocka, kjol eller byxa ska göras.⁴⁰

Tove vet att ett klädesplagg är mer än bara ett klädesplagg; vi kommer att uppfatta en person på ett visst sätt beroende på vad den har på kroppen. Som jag har beskrivit tidigare är Muminmamman och Muminpappan väldigt stereotypa i val av kläder och accessoarer och det är just dessa saker som markerar deras kön; helt nakna skulle muminföräldrarna se identiska ut och det skulle vara omöjligt att skilja dem åt. Samma sak gäller också Snorksystkonen, men där är det bara Snorkfrökens kön som markeras genom att hon tilldelats hår och smycken. Snorksystkonen följer därmed idén om att mannen är det universellt mänskliga, medan kvinnan alltid i första hand är sitt kön och där detta måste framhåvas om hon över huvud taget ska kunna bli läst som kvinna; det är till exempel ovanligt att vi använder något annat pronomen än *han* om en figur eller ett djur när könet är okänt för oss, även om detta förhoppningsvis är på väg att ändras i och med att *hen* tog sig in i Svenska Akademiens ordlista år 2015 och alltmer börjar bli en självklar del av mångas språkbruk. I *Genustrubbel* skriver Judith Butler: ”kvinnor definieras alltså utifrån sitt kön medan män upphöjs till bärare av den kroppsöverskridande universella egenskapen att vara människa”.⁴¹ Tove använder med andra ord kläder dels för att framhäva karaktärens kön – främst ett kvinnligt sådant - men också som ett verktyg för att utmana läsarens normativa uppfattningar om kön, som i fallet

---

³⁹ Jansson 2014, *Trollkarlens hatt*, s. 25.

⁴⁰ Ebba Witt-Brattström, ”Nummulitens hämnd”, i *Ur könets mörker etc.: litteraturanalyser 1983-1993* (Stockholm: Norstedt, 2013), s. 119.

⁴¹ Butler 2007, s. 59.

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

med Hemulen. Butler skriver: ”Genom sin genusimitation avslöjar drag indirekt genusstrukturens imitativa karaktär – liksom dess tillfällighet”.⁴² Hon menar att drag avslöjar relationen mellan könsidentitet och könsuttryck som någonting ”fullständigt tillfälligt” och kullkastar idén om kön som någonting naturgivet och stabilt. Genom denna tolkning skulle alltså även Hemulens könsuttryck – som enligt samhällsnormen inte stämmer överens med hans könsidentitet – utgöra en subversiv handling, det vill säga en motståndshandling mot föreställningen om kön som någonting fast.

Det är värt att notera att det alltid är just författaren, och inte någon av karaktärerna i böckerna, som lyfter det faktum att alla hemuler bär klänning oavsett kön. I *Kometen kommer*, där Hemulen medverkar för första gången, finns en parentes som säger: ”en hemul går nämligen i kjol, varför vet ingen”.⁴³ För varelserna i muminvärlden tycks detta alltså inte vara något märkvärdigt eller något som de lägger någon vikt vid. Det går därmed att konstatera att världen innuti muminböckerna skiljer sig från vår egen och att varelserna som lever där inte könsbestämmer kläder så som vårt eget samhälle gör. Med undantag för muminföräldrarna, som istället verkar utläsa ett tydligt samband mellan kläder/accessoarer och kön. När Muminpappan testar den något för stora trollkarlshatten, som i övrigt ser ut som den han själv äger, säger Muminmamman att han ser ”riktigt manlig ut i den”.⁴⁴ Uppfattningen verkar vara: ju större hatt, desto manligare troll. Muminpappan kopplar istället samman mamman med hennes handväska så pass mycket att han har svårt att läsa henne när väskan vid ett tillfälle kommer bort: ”Jag känner mig alldeles främmande för Mumintrollets mamma om hon är utan väska”.⁴⁵ Dessa tydligt könskodade saker har alltså stor betydelse för hur föräldrarna uppfattar varandra och för att de över huvud taget ska kunna förstå varandra. Muminföräldrarna skapar och upprätthåller föreställningar om kön genom sitt tal och sitt agerande, det vill säga: de gör kön genom performativa handlingar. Butler menar att performativiteten är ”en upprepning och en ritual som når resultat genom att naturaliseras i det sammanhang som är en kropp”.⁴⁶ Könsidentiteten är därmed en effekt av upprepade språkliga och kroppsliga handlingar, något som muminföräldrarna praktiserar genom en traditionell syn på kön.

---

⁴² Butler 2007, s. 216.

⁴³ Jansson 2014, *Kometen kommer*, s. 120.

⁴⁴ Jansson 2014, *Trollkarlens hatt*, s. 15.

⁴⁵ Jansson 2014, *Trollkarlens hatt*, s. 131.

⁴⁶ Butler 2007, s. 28.

2.2 Farlig midsommar (1954)

Farlig midsommar är den femte boken i serien och i den drabbas Mumindalen av en översvämning. En teater kommer flytande i vattenmassorna och de som befinner sig i muminhuset bestämmer sig för att kliva ”ombord” och undersöka den. De gör sig väl hemmastadda på teatern och Muminpappan bestämmer sig för att skriva en pjäs som de tillsammans kan spela upp för dalens invånare. Vi får även följa Snusmumriken, som fortfarande är ute på sin vintervandring trots att det har hunnit bli sommar och Mumintrollet väntar på honom. ”Det är åska i luften, tänkte Mumintrollet sömnigt och reste sig ur mossan. Och som alltid när det var väderombyte, skymning eller underliga belysningar, började han längta efter Snusmumriken.”⁴⁷ Gustafsson menar att oväder och elektricitet i muminlitteraturen går att koppla till lust.⁴⁸ Hon lyfter dock inte det faktum att Mumintrollets längtan efter Snusmumriken flera gånger kopplas ihop med just väderomslag och ”underliga belysningar”. Witt-Brattström lyfter däremot att det med Gustafssons tolkning är intressant att notera att Mumintrollets och Snusmumrikens relation är elektriskt laddad.⁴⁹ Tyvärr lämnar dock Witt-Brattström därefter ämnet utan att gå in på det djupare. Även i *Trollvinter*, det vill säga boken som följer efter *Farlig midsommar* och som handlar om att Mumintrollet råkar vakna mitt under sin vintersömn, sker ett sådant väderomslag som trollet talar om. ”Solen kommer tillbaka, tänkte Mumintrollet upphetsat. Det är slut på mörker och ensamhet.”⁵⁰ Längtan efter solen återkommer flera gånger i boken, liksom längtan efter Snusmumriken och det är tydligt att de två är starkt sammankopplade; när solen och våren återvänder till dalen återvänder även Snusmumriken från sin vandring.

2.2.1 Mumintrollet och Snusmumriken

I *Farlig midsommar* ska det dröja ända till just midsommar innan Snusmumriken återvänder hem igen. Mumintrollet börjar oroa sig för allt hemskt som mumriken kan ha råkat ut för och tänker att ingen där ute i världen vet vad Snusmumriken tycker om eller är rädd för; det är underförstått att Mumintrollet anser att han vet allt sådant och att ingen känner mumriken så som han gör. Snorkfröken närmar sig det bekymrade Mumintrollet och lägger en hand på hans axel. Mumintrollet hoppar till och säger: ”Å, är det bara du”.⁵¹ Scenen liknar den i

---

⁴⁷ Tove Jansson, *Farlig midsommar* (Stockholm: Rabén & Sjögren, 2015), s. 15.

⁴⁸ Gustafsson 1992, s. 91.

⁴⁹ Witt-Brattström 2013, s. 123.

⁵⁰ Tove Jansson, *Trollvinter* (Stockholm: Rabén & Sjögren, 2014), s. 53.

⁵¹ Jansson 2015, *Farlig midsommar*, s. 17.

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

Trollkarlens hatt då Snorkfröken också försöker få hans uppmärksamhet, men han är helt ointresserad av henne. Skillnaden är att han nu nästan uttryckligen säger att det är synd att det är hon som står där med en hand på hans axel och inte Snusmumriken. Snorkfrökens försök att uppvakta Muminrollet går aldrig som hon tänker sig, men trots det verkar hon varken sluta tro att det ska bli de två eller ens tänka tanken på att Muminrollet skulle kunna vara intresserad av Snusmumriken på något annat sätt än vänskapligt. Även Snorkfröken tycks alltså vara påverkad av heteronormativa föreställningar. För första gången i muminserien jämförs faktiskt relationen mellan Muminrollet och Snorkfröken i just det här kapitlet:

”Snusmumriken var hans bästa vän. Naturligtvis tyckte han förfärligt mycket om Snorkfröken också, men det kan ju inte vara precis detsamma med en flicka”.⁵² Här antyds att Muminrollet tycker att relationen med en flicka är annorlunda – ja, rentav sämre än den med en pojke. Han föredrar alltså inte bara Snusmumriken framför Snorkfröken, utan även pojkar framför flickor överlag. Jag vill också påstå att jämförelsen med just Snorkfröken istället för med mamman eller någon av de andra vännerna tyder på att han mycket väl är medveten om att Snorkfröken är den som han, enligt samhällets normer, borde rikta sitt begär mot. Vilket ju också är den uppfattning som Snorkfröken har och därför inte ens kan föreställa sig att trollet skulle kunna vara intresserad av en pojke.

Farlig midsommar är kanske den bok i serien som är mest intressant ur ett queerteoretiskt perspektiv. Att Muminrollet känner ett begär för Snusmumriken blir ännu tydligare och för första gången får vi också veta att Snusmumriken – som vanligtvis värdesätter sin ensamhet högst – går och tänker på Muminrollet under sina vandringar, vilket också avslöjas i hans val av musik: ”Snusmumriken tog fram sin munharmonika och började spela Muminrollets gamla visa om ’alla små djur slår rosett på sin svans’”.⁵³ Den här visan förekommer även tidigare, i *Trollkarlens hatt*, men då kallas den för *vårvisa*. Den gången vaknar Muminrollet upp ur sin vintersömn och hör hur Snusmumriken spelar på visan nere vid floden, en visa som dessutom beskrivs som den gladaste av hans visor.⁵⁴ Att den gladaste visan kallas för *vårvisa* tyder på att det är på våren han är som gladast, vilket också är den årstid då han återvänder till dalen och Muminrollet. Att samma visa sedan kommer att beskrivas som Muminrollets bekräftar bilden av att det är just återvändandet till trollet som gör honom lycklig, vilket dessutom förstärks ytterligare av att mumriken sitter nere på broräcket vid floden och spelar; broräcket och trakterna kring floden tycks nämligen fungera

---

⁵² Jansson 2015, *Farlig midsommar*, s. 15.

⁵³ Jansson 2015, *Farlig midsommar*, s. 75.

⁵⁴ Jansson 2014, *Trollkarlens hatt*, s. 10.

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

som deras speciella och avskilda mötesplats där de kan vara ensamma. Så fort Snusmumriken återvänder från sin vandring kilar de ner dit tillsammans:

De vandrade ner till floden och satte sig på broräcket med benen dinglande över vattnet. /.../ Just så här satt vi i våras, sa Muminrollet. Vi hade vaknat ur vintersömnen och det var den första dan. De andra sov än.⁵⁵

Muminrollet beskriver en dag som tycks ha varit väldigt viktig för honom. Inte nog med att de hade sovit tillsammans hela vintern, de fick även tillbringa den första vakna tiden ensamma. Att Muminrollet plockar upp minnet nu skulle kunna vara för att han anar att Snusmumriken är på väg att lämna honom, för helst av allt skulle han nog vilja gå i ide och vakna tillsammans med Snusmumriken även den här vintern. Men Snusmumriken har inga tankar på att stanna, istället berättar han att han ska ge sig av på sin vandring: ”Jag har en plan. Men det är en av de ensamma, du vet”.⁵⁶ Snusmumriken värdesätter sin ensamhet högst och han är helt motvillig till ägande, även när det kommer till ”ägande” i form av att olika individer gör anspråk på varandra. Karjalainen skriver:

Snusmumriken konstaterar att när man beundrar en annan mycket kan man inte vara fri. /.../ Fullständig frihet förnekar människolivets största känslor, som kärlek, saknad, vrede och till och med beundran då den är djup och ovillkorlig.⁵⁷

Även om det är tydligt att Snusmumriken bryr sig väldigt mycket om Muminrollet skulle någon kärlek mellan de två aldrig ha en chans. Mumrikens ensamhet är självvald och kommer alltid i första hand, med undantag för den gången i *Trollkarlens hatt* då han väljer Muminrollet framför sin vintervandring. Genom Snusmumrikens strävan efter ensamhet finns därmed inte bara ett motstånd mot heteronormen, men också mot tvåsamheten och relationer över lag.

Genom hela muminserien är det tydligt att Muminrollet har starkare känslor för Snusmumriken än vad mumriken har för trollet. Då och då lyser dock Snusmumrikens ömhet för Muminrollet igenom och vi kan ana att även han känner väldigt starkt för trollet, även om det är svårare att upptäcka. ”Muminrollet, tänkte Snusmumriken med plötslig tillgivenhet. Vi ska simma i månskenet igen, och efteråt sitta och prata i grottan ...”⁵⁸ Beskrivningen av hur de ska bada i månskenet är väldigt romantisk och kanske den scen i serien som tydligast

---

⁵⁵ Jansson 2014, *Trollkarlens hatt*, s. 124.

⁵⁶ Jansson 2014, *Trollkarlens hatt*, s. 124.

⁵⁷ Karjalainen 2013, s. 162.

⁵⁸ Jansson 2015, *Farlig midsommar*, s. 101.

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

avslöjar ett potentiellt samkönat begär även hos Snusmumriken. Citatet avslöjar dessutom att det är en aktivitet som de brukar, eller åtminstone en gång tidigare har ägnat sig åt. De tre punkterna efter citatet tyder på att där finns något outtalat, något som verkligen kan läsas mellan raderna. Karlsson menar att Tove var väldigt noga med sina texter, gärna omarbetade dem flera gånger och att allt i dem var viktigt för helheten: ”Även de tomma områdena var där med avsikt. Ofta strök hon onödiga ord och lämnade saker osagda för att läsaren själv skulle få läsa in det som fattades mellan raderna”.⁵⁹ Det utsagda i beskrivningen av månljuset och grottan kan också kopplas till det Gustafsson beskriver som ”den viskande tonen” i en text, vilket hon menar är ett uttryck för tabubeläggningen av samkönat begär.⁶⁰ Genom att lämna saker mellan raderna ger Tove plats åt samkönade begär i muminböckerna, utan att för den sakens skull alltför tydligt bryta mot samhällets heteronormativa föreställningar. Det är viktigt att minnas att homosexualitet dessutom fortfarande var olagligt i Finland vid tiden som böckerna skrevs; den sista boken i muminserien utkom 1970 och avkriminaliseringen skedde först året därpå, 1971.

2.2.2 Kvinnligt och manligt i dalen

Farlig midsommar är den bok som så här långt i serien bryter mest mot normativa uppfattningar kring kön och sexualitet, samtidigt som den också upprätthåller dem. Utöver att ett samkönat begär hos Muminrollet och eventuellt också hos Snusmumriken träder fram ännu tydligare gör även Muminmamman, som vanligtvis är den som starkast följer den heterosexuella matrisens regler, motstånd mot samhällets normativa föreställningar. När dalen översvämmas och bland annat husets kök blir vattenfyllt tycker hon att de får uppleva ett spännande äventyr snarare än att hon oroas över kaoset och oordningen i hemmet. ”Jag diskar inte idag, sa Muminmamman upprymd. Vem vet, kanske jag aldrig mera diskar?”⁶¹ Genom översvämningen blir hon fri från kraven på henne som husmor och att vara bunden till köket eftersom det inte längre finns ett kök att vara bunden till, vilket får henne att inse att hon kanske inte heller vill vara det i framtiden. Samtidigt har hon svårt att helt släppa sin roll i hemmet och ber husets gäster om ursäkt över hur det ser ut, trots att det knappast är någon som förväntar sig att hemmet ska vara i bättre skick under en översvämning: ”Det är lite ostädad hos oss idag, ursäktade sig Muminmamman. Och salongen ligger tyvärr under

---

⁵⁹ Karlsson 2014, s. 8.

⁶⁰ Gustafsson 1992, s. 107.

⁶¹ Jansson 2015, *Farlig midsommar*, s. 28.

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

vatten”.⁶² Scenen är något komisk, men visar också tydligt hur djupt rotad hennes roll som hemmafru är och att det ligger på hennes ansvar att allt i bostaden tas om hand.

Normer både bryts och upprätthålls i *Farlig midsommar*, vilket kanske blir särskilt tydligt genom den teater som flyter förbi muminhuset och som familjen mer eller mindre flyttar in i. Muminpappan bestämmer sig för att skriva en pjäs som de kan spela upp för dalens invånare, men när han i vanlig ordning inte tycker att han får tillräckligt mycket beröm och bekräftelse börjar han sura. Muminmamman intar då sin vanliga roll där hon gullar med honom och försöker få honom att känna sig stolt över sig själv. Likt ett barn behöver han beröm och mutor: ”Jag ska se till att ingen stör dig och du ska få ha hela karamellskålen bredvid dig när du arbetar”, säger Muminmamman och uppmanar honom att arbeta vidare på manuset.⁶³ Som vi även har sett tidigare tycks mammans främsta funktion vara just att bekräfta pappan och få honom att känna sig kompetent och viktig. Genom teatern får även fler normativa uppfattningar om kön utrymme att växa. Snorkfröken, Mymlans dotter och Misan har hittat rummet för scenkläder och blir mer utseendefixerade än tidigare. Överlag är det just de kvinnliga karaktärerna i muminvärlden som bryr sig mest om sitt utseende, men det är på teatern som det går till en överdrift. De kammar sig tillsammans och kommenterar varandras utseenden; Mymlans dotter och Snorkfröken tycker att Misan borde göra något åt sin frisyr vilket gör Misan både osäker och arg. Hon tycker att de andra ska hålla tyst och att Snorkfröken inte borde säga så mycket eftersom hon inte ens har en klänning på sig. ”Jag skulle aldrig gå utan klänning jag skulle hellre dö än gå utan klänning!”, utropar Misan gråtandes.⁶⁴ Därefter blir även Snorkfröken osäker på sitt utseende och medan Misan går och provar peruker undersöker Snorkfröken teatergarderobens alla klänningar: ”Hon petade på dem. Hon tog hela famnen full av dem mot sin nos, mot sitt hjärta. Klänningarna prasslade, de luktade damm och parfym, de begravde henne i mångfald”.⁶⁵ Utseendet blir viktigt för flickorna, både deras eget och de andras. Och det är just framhäandet av en feminin identitet som verkar vara det viktigaste; Misan tar på sig de vackraste lockarna och Snorkfröken blir nästan irriterad när en av de manliga karaktärerna föreslår att hon istället borde skaffa något mer praktiskt än en känning, som till exempel en regnrock.⁶⁶

Även om de normativa uppfattningarna om kvinnligt och manligt förstärks genom teatern, avslöjar den också kvinno- och mansrollen som just roller. På samma sätt som Butler

---

⁶² Jansson 2015, *Farlig midsommar*, s. 32.

⁶³ Jansson 2015, *Farlig midsommar*, s. 99.

⁶⁴ Jansson 2015, *Farlig midsommar*, s. 50.

⁶⁵ Jansson 2015, *Farlig midsommar*, s. 53.

⁶⁶ Jansson 2015, *Farlig midsommar*, s. 51.

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

menar att dragshowen visar att kön är något konstruerat skulle också teatern kunna fungera på samma sätt. Visserligen är pjäsen som Muminpappan har skrivit väldigt traditionell vad gäller både kön och sexualitet, men att karaktärerna får svårt att hålla sig till manus avslöjar hur skört skådespelet och dess rollsättning är. Bland annat attackerar Lilla My (som inte förstår att det är en teaterföreställning som spelas upp) pjäsens lejon och biter det i benet.⁶⁷ Det farliga lejonet stoppas därmed från att äta upp pjäsens flickor, så som det var tänkt. Det är med andra ord en flicka som helt oväntat blir pjäsens hjälte och de andra flickorna slipper offras. Verklighet och teater smälter samman och alla får svårt att längre avgöra vad som är vad; allt tycks vara konstruerat.

2.3 Det osynliga barnet (1962)

Det osynliga barnet, som är den sjunde boken i serien, är en novellsamling bestående av nio noveller som alla handlar om olika karaktärer i muminuniversumet. Jag kommer att undersöka tre av novellerna, det vill säga de som jag finner mest intressanta ur ett queerteoretiskt perspektiv. Dessa tre noveller är: ”Vårvisan”, ”Historien om den sista draken i världen” och ”Hattifnattarnas hemlighet”, varav de två första kretsar kring Snusmumrikens och Mumintrollets relation och den sistnämnda fokuserar på Muminpappan och dennes ständiga frihetslängtan.

2.3.1 Vårvisan

I novellen ”Vårvisan” har Snusmumriken dåligt samvete över att Mumintrollet sitter hemma i dalen och längtar efter honom. Han tänker på när trollet sa till honom att han ska få vara fri, men att trollets ögon på samma gång uttryckte något annat och var ”svarta av besvikelse och hjälplös längtan”.⁶⁸ Snusmumriken verkar sakna trollet tillbaka, på sitt sätt, men samtidigt känna sig kvävd av trollets kärlek: ”Ojoj, sa Snusmumriken och fortsatte att gå. Oj, oj, oj. Han har så mycket känslor, det där trollet”.⁶⁹ I ”Vårvisan” blir det inte bara tydligare hur viktig friheten och ensamheten är för Snusmumriken, utan också att Mumintrollets känslor för honom är allt annat än enbart vänskapliga. Likt en älskare och partner väntar trollet på att Snusmumriken ska komma hem, på samma sätt som trollets mamma väntar på att pappan ska komma hem från sina utfärder med hattifnattarna. Att Mumintrollet väntar på Snusmumriken visar sig i ”Vårvisan” vara vida känt och en igelkott som mumriken möter frågar: ”Är det inte

---

⁶⁷ Jansson 2015, *Farlig midsommar*, s. 130.

⁶⁸ Jansson 2015, *Det osynliga barnet*, s. 10-11.

⁶⁹ Jansson 2015, *Det osynliga barnet*, s. 11.

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

roligt att ha nån som längtar efter sig och går och väntar och väntar?”⁷⁰ Genom hela novellen visar dock mumriken irritation över de krav han känner att trollet ställer på honom, men berättelsen slutar till sist med att mumriken ger med sig och erkänner att även han längtar lite efter trollet och att han ska ge sig av hem till honom igen. Agneta Rehal-Johansson menar att Tove arbetar mycket med motsatser där ”familjeliv ställs mot konstnärskap, äktenskap och familjebildning mot erotisk utlevelse, föräldraskap mot sexuella relationer”.⁷¹ Både Muminpappan och Snusmumriken har svårt att anpassa sig till det familjeliv som Muminmamman och Mumintrollet vill ha av dem; pappan för att han vill utforska ett homoerotiskt begär och mumriken för att ett sådant begär inte är tillräckligt starkt hos honom själv.

2.3.2 Historien om den sista draken i världen

I novellen ”Historien om den sista draken i världen” fångar Mumintrollet en liten drake och bär runt på den i en glasburk. Trollets första tanke, som alltid när han får uppleva något speciellt, är att visa draken för Snusmumriken. Inför alla andra försöker han hålla draken hemlig. Snusmumriken reagerar precis så som trollet hade hoppats, det vill säga med en blandning av misstro, häpnad och beundran. ”Han var perfekt”, tänkte trollet om mumriken.⁷² När även Snorkfröken får syn på draken och reagerar med samma förtjusning är dock trollet inte lika intresserad; vad Snorkfröken tycker och tänker är helt enkelt inte lika intressant för honom och han vill inte ens prata om saken med henne: ”Det är bara en drake”.⁷³ Återigen får vi se hur trollet föredrar Snusmumrikens sällskap framför Snorkfrökens; när Snorkfröken visar intresse för vad trollet än håller på med är hon ointressant, men när Snusmumriken reagerar på liknande sätt är han ”perfekt”. Novellen avslutas med att Snusmumriken skickar iväg draken med båt, eftersom han inte vill att Mumintrollet ska vara ledsen och avundsjuk på att draken har tytt sig till honom och inte till trollet. Snusmumriken låtsas dock att draken gav sig av frivilligt och att det inte alls var någon stor sak att draken sökte sig till honom: ”Såna där små drakar gör vad som faller dem in. Än si och än så, och ser de en fet fluga så glömmer de allt vad de har tyckt och känt”.⁷⁴ Påståendet stämmer förstås inte, men för Snusmumriken är det viktigare att Mumintrollet ska vara glad än att han själv ska bli beundrad av en drake. Han drar alltså hellre en vit lögn än sårar trollet. Att Snusmumriken vill göra Mumintrollet

---

⁷⁰ Jansson 2015, *Det osynliga barnet*, s. 16.

⁷¹ Rehal-Johansson 2006, s. 335.

⁷² Jansson 2015, *Det osynliga barnet*, s. 65.

⁷³ Jansson 2015, *Det osynliga barnet*, s. 67.

⁷⁴ Jansson 2015, *Det osynliga barnet*, s. 73.

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

lycklig och samtidigt uppenbarligen värderar sin frihet för mycket för att helt lyckas med det, är ett återkommande tema genom bokserien. Snusmumriken verkar nöjd över den överenskommelse de har nu, där de tillbringar sommarhalvåret tillsammans och han är fri och ensam resten av tiden.

2.3.3 Hattifnattarnas hemlighet

Muminpappan och Snusmumriken är på många sätt väldigt lika varandra; båda drömmer de om att se sig om i världen och att aldrig vara fast på en och samma plats. De är också ganska maskulina och följer den traditionella bilden för hur en man ska vara. På samma sätt som Mumintrollet väntar på att Snusmumriken ska återvända från sina äventyr väntar också Muminmamman på Muminpappan, för även pappan ger sig nämligen av och lämnar familjen ett par gånger i bokserien. I den allra första muminboken, *Småtrollen och den stora översvämningen* (1945), är Muminpappan frånvarande större delen av boken och när Mumintrollet, som knappt verkar ha några minnen av honom, ber mamman att berätta om pappan förklarar hon gråtandes att han en dag gav sig av med de små vandrande trolldjuren hattifnattarna.⁷⁵ Även i novellen ”Hattifnattarnas hemlighet” ger han sig av med hattifnattarna och vi kan ana att det har hänt fler gånger än dessa två: ”Han kommer sen när han kommer, sa Mumintrollets mamma. Det sa han i början, och han kom varje gång, så han gör det väl nu också”.⁷⁶ Pappans beteende följer en lång tradition av fäder som överger sina familjer och så här långt verkar han inta en typisk fadersroll, men vad som är särskilt intressant och som däremot kan förstås som ett normbrott är att Muminpappan alltid lämnar dem för just hattifnattarna. En hattifnatt är nämligen ett slags kondomliknande figur som blir elektrisk vid oväder, och som bekant kan oväder, blixtrar och elektricitet i muminböckerna symbolisera lust. Karlsson skriver:

Det har spekulerats i om de elektriska, ständigt marscherande hattifnattarna är en freudiansk symbol för otyglad sexuell lust; de ser ju onekligen ut som vandrande fallosar. En psykolog (som Tove ibland föraktfullt kallade ”psykofnattar”) berättade för henne att en dröm som Tove hade haft på 30-talet om vargliknande hundar i solnedgången på en strand, betydde ”undertryckta drifter och förbjuden sensualitet”. Hattifnattarna skulle enligt honom komma ur samma undermedvetna strömmar.⁷⁷

---

⁷⁵ Tove Jansson, *Småtrollen och den stora översvämningen*, 5 uppl. (Helsingfors: Schildts, 1991), s. 17.

⁷⁶ Tove Jansson, *Det osynliga barnet* (Stockholm: Rabén & Sjögren, 2015), s. 113.

⁷⁷ Karlsson 2014, s. 73.

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

Pappan söker sig alltså till dessa ”kondomer” – eller erigerade penisar – och gör det dessutom upprepade gånger. Även i seriens näst sista bok och alltså den bok där muminfamiljen medverkar för sista gången, *Pappan och havet* (1965), längtar pappan efter något annat än familjelivet i dalen. Den gången tar han förvisso med sig sin familj, men han tar dem till en ö där dess fyr upptar all hans tid; även här är det alltså en fallossymbol som har hans fulla uppmärksamhet och stora intresse. Eftersom samkönat begär länge var tabu (och ibland fortfarande är det) har människor behövt finna sig i att leva i heteronormativa relationer, för att passa in i samhället och för att dölja ”fel” sorts sexualitet. Gustafsson menar att ”tabueringen av homosexualiteten leder till att homosexuella värjer sig mot sina egna känslor – genom att undvika de personer de är attraherade av”.⁷⁸ Pappan gör sitt yttersta för att leva i en heterosexuell relation, men det är uppenbart att hattifnattarna ger honom något som han inte får ut av dalen och familjen. Westin menar att ”Hattifnattarnas hemlighet” inte bara gestaltar Muminpappans längtan efter frihet, men också ”hans begär efter det annorlunda, efter det äventyrliga och farliga”.⁷⁹ Detta annorlunda, äventyrliga och farliga skulle enligt mig alltså kunna vara ett homoerotiskt begär hos pappan.

Även Karjalainen har pekat på sambandet mellan hattifnattarna och lust: ”De blir elektriska när det åskar, lever fullt ut och förökar sig. /.../ Deras falliska värld fascinerar och lockar Muminpappan som en naturkraft”.⁸⁰ Trots att flera forskare har noterat att hattifnattarna symboliserar sex och ett manligt kodat könsorgan, samt att pappan dras till detta, är det ändå ingen som talar om att där finns ett potentiellt samkönat begär. Kanske beror detta på att han i allt annat så väl följer den heterosexuella matrisen och är arketypen av manlighet? Flera gånger framgår det dessutom att det finns något skamligt och dåligt med hattifnattarna, vilket stämmer väl överens med det tabubelagda kring samkönat begär. De beskrivs leva ett ”dålighetsliv”, vilket är lite oklart vad det kan tänkas betyda: ”Mamman hade sagt att hon inte ens trodde att dålighetsliv var roligt, men pappan var inte så säker. Det har något med elektricitet att göra”.⁸¹ Mamman uppskattar alltså inte att pappan vill leva ett sådant liv, medan pappan själv ställer sig betydligt mer positiv till det och när han senare färdas med hattifnattarna över havet tänker han: ”Om det här är dålighetsliv så vill jag äta opp min hatt”.⁸²

---

⁷⁸ Gustafsson 1992, s. 110.

⁷⁹ Westin 1988, s. 96.

⁸⁰ Karjalainen 2013, s. 160.

⁸¹ Jansson 2015, *Det osynliga barnet*, s. 117-118.

⁸² Jansson 2015, *Det osynliga barnet*, s. 124.

3. Avslutande diskussion

Det huvudsakliga målet med det här arbetet har varit att undersöka huruvida det finns queera karaktärer och begär i muminböckerna och hur dessa i så fall framträder. Genom en queer läsning av verken har jag kunnat konstatera att de rymmer både könsöverskridande karaktärer och samkönat begär, men också att muminföräldrarna är väldigt stereotypa och isället upprätthåller en normativ uppfattning om manligt och kvinnligt; både performativa och subversiva handlingar finns alltså närvarande i texten. Muminfamiljen är dessutom skildrad som en heteronormativ kärnfamilj. En familj som visserligen förändras i och med att andra karaktärer adopteras och flyttar in, men som ändå alltid tycks sträva efter att vara en fulländad kärnfamilj. När Lilla My plötsligt tar Sniffs plats i böckerna kommer familjen att bestå av en mamma, pappa, son och dotter - familjen tycks nu ha blivit komplett. Lilla My, som tidigare har tagits om hand först av sin mamma och därefter av sin storasyster, befinner sig plötsligt i en för henne ovanlig familjekonstellation. Hennes mamma, Mymlan, är en sexuell varelse som ständigt gör nya barn och där män bara är ett redskap i processen. ”Snälla mamma har du gjort nya nu igen”, säger Mymlans dotter när mamman visar henne den senaste barnasakaran.⁸³ Det finns alltså en tydlig kontrast mellan familjen och dalen där dalen är en queer plats med queera karaktärer, relationer och familjebildningar och familjen istället står för det traditionella. Men genom att vara dalens enda kärnfamilj – de flesta andra lever inte ens i någon tvåsamhet – blir det muminfamiljen som är det avvikande. Det är inte heller många av dalens karaktärer som följer normerna kring manligt och kvinnligt; det som anses avvikande i vårt eget samhälle är med andra ord det som är norm i Mumindalen.

Vad gäller närvaron av queera begär i muminböckerna går dessa att se bland flera av Mumindalens karaktärer, men vad som kanske är särskilt intressant är det faktum att det även finns queera läckage inom muminfamiljen - som ju på ytan framstår som en väldigt heteronormativ familj. Muminpappan uppvisar ”rätt” sorts kön och könsidentitet, men däremot bär han på ett undertryckt homoerotiskt begär som emellanåt ger sig till känna. Varje gång han ser de penisliknande hattifnattarna väcks begäret till liv och han överger fru och barn, upprepade gånger. Pappan är dock uppenbart påverkad av heteronormen då han försöker finna sig i att leva ett liv tillsammans med Muminmamman. Pappan och mamman har dessutom en slags överenskommelse, som framkommer när pappan återigen har lämnat familjen för hattifnattarna: ”De hade beslutat att aldrig vara oroliga för varann; på det viset

---

⁸³ Tove Jansson, *Muminpappans memoarer* (Stockholm: Rabén & Sjögren, 2014), s. 138.

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

gav de varandra ett gott samvete och så mycket frihet som möjligt”.⁸⁴ Pappan kan alltså ge efter för sitt begär ibland utan att någon stor sak görs av det, så länge han kommer hem igen. Att pappan ständigt kämpar för att visa sig manlig och oroas när han tror att manligheten är hotad skulle kunna ha sin grund i en heteronormativ föreställning om att homoerotiska begär kan kopplas samman med en brist på manlighet; genom att pappan antar en överdriven maskulinitet skulle ett sådant begär därmed kunna maskeras.

Mumintrollet har en betydligt mer modern och öppen syn på kön och sexualitet. Han anstänger sig inte för att visa sig manlig så som pappan gör, istället liknar trollet oftare sin mamma till sättet och tar på så sätt avstånd från föreställningen om hur en ”riktig” man ska vara. Inte heller försöker han undertrycka eller dölja det begär han känner för Snusmumriken, trots att han förstår att de två knappast har en framtid tillsammans. Men även om trollet inte verkar känna någon skam rörande sin sexualitet, påverkas dock även han av heteronormen på olika sätt. Detta framgår, som jag tidigare har visat, dels genom att han till en början inte själv kan förstå de känslor han känner för mumriken, men också genom att han känner att han inte kan berätta för någon av de andra om sin saknad och längtan. Gustafsson beskriver hur ett samkönat begär alltid existerar på det heterosexuella samhällets villkor: ”Därvid styrs det heterosexuella beteendet av sociala förväntningar, förebilder och normer, medan de homosexuella känslorna endast framträder i diffusa och indirekta former”.⁸⁵ Det här stämmer väl in på framför allt Muminpappan, men också till viss del på Mumintrollet eftersom det finns ett slags viskande ton kring bägge deras begär.

Mumindalen är en queer plats, där kön och begär uppträder i olika former. Samkönat begär finns närvarande, liksom begär för ting eller andra varelser. I *Pappan och havet* (1965), som är den näst sista boken i serien, riktas Mumintrollets begär mot en sjöhäst: ”Jag skulle vilja rädda dig ur förskräckliga faror! Jag har ett bo som är mitt eget och där har jag hängt upp din bild”, berättar trollet för sjöhästen.⁸⁶ Visserligen benämns hästen som en *hon*, men den är snarare ett slags magiskt väsen än en flicka och absolut inte någon som trollet bör begära. Det är istället tydligt att Snorkfröken, som är en slags kvinnlig motsvarighet till Mumintrollet, är den i böckerna som han borde känna ett begär för; de två är varandras motsatser på samma sätt som könen man och kvinna beskrivs som varandras motsatser och därför antas komplettera och begära varandra. Det här syns bland annat i den tidigare forskningen där Snorkfröken utan eftertanke kallas för trollets flickvän, trots att något sådant inte står skrivet i

---

⁸⁴ Jansson 2015, *Det osynliga barnet*, s. 113.

⁸⁵ Gustafsson 1992, s. 107.

⁸⁶ Tove Jansson, *Pappan och havet* (Stockholm: Rabén & Sjögren, 2015), s. 126.

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

böckerna. Det är med andra ord tydligt att muminböckerna har blivit lästa genom en heteronormativ blick, eller som Fanny Ambjörnsson skriver: ”eftersom vi sedan barnsben fostrats att enbart se heterosexualiteten, har vi svårare att uppfatta och uppskatta queera dimensioner”.⁸⁷ Även bortanför böckernas värld har en heterosexualisering av Muminrollet skett, vilket Stefan Ingvarsson lyfter i en artikel i Aftonbladet där han framför allt kritiserar att Arabia envisas med att placera Muminrollet och Snorkfröken i varandras famn på de muggar som ska framstå som romantiska. Han menar att det är väldigt anmärkningsvärt eftersom det är få dalgångar som är så queera som Mumindalen:

Vi har framför allt den djupa kärleken mellan Muminrollet och Snusmumriken. En kärlek som får utstå många påfrestningar då Muminrollet är en sentimental romantiker, medan Snusmumriken är en ostadig relationsanarkist som prompt ger sig av på okända äventyr. /.../ Det är inte så att han inte gillar Snorkfröken ”men det kan ju inte vara precis detsamma med en flicka”. Visst finns det även fog för en läsning av Muminrollet och Snorkfröken som något slags par – även ett muminroll brottas med ridderliga heteronormer. Men när det kommer till kritan reduceras hon till ett faghag, ett fjolligt bihang till killgänget.⁸⁸

Att Snorkfröken ständigt framställs som Muminrollets flickvän avslöjar heterosexualitetens orubbade status som någonting självklart och universellt. Genom en queer läsning av muminböckerna, där både det uttalade och det outtalade undersöks, står det dock klart att Muminrollet inte har något annat än en vänskaplig relation med Snorkfröken och att trollets begär riktas mot Snusmumriken.

Så här långt har jag kunnat konstatera att det finns både normbrytande karaktärer och begär i texten och att dessa tidigare har lämnats ganska utforskade. Jag har också velat undersöka om dessa normbrott förändras över tid, eftersom bokserien sträcker sig över många år; den första boken utkom 1945 och den sista 1970. De två första böckerna i serien skiljer sig mycket från övriga och Tove själv har sagt: ”Mina första böcker var mycket naiva och ordinära historier för helt små barn”.⁸⁹ Men utöver att vara barnsligare är de också mindre queera. I den första boken, *Småtrollen och den stora översvämningen* (1945), förekommer inga queera element över huvud taget. I seriens andra bok, *Kometen kommer* (1946), har trollet mognat något sedan första boken, även om han fortfarande håller på att utvecklas till att bli det muminroll som vi känner idag. På ett sätt verkar han inte vara intresserad av kärlek

---

⁸⁷ Ambjörnsson 2016, s. 132.

⁸⁸ Stefan Ingvarsson, ”Troll i mumins kärleksliv”, Aftonbladet (AB) 17/11 2008. <https://www.aftonbladet.se/kultur/a/kav5kB/troll-i-mumins-karleksliv> [hämtad 2019-01-07].

⁸⁹ W. Glyn Jones, *Vägen från Mumindalen: en bok om Tove Janssons författarskap* (Stockholm: Bonnier, 1984), s. 17.

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

ännu och kanske allra minst av flickor: ”Fröknar är fåniga”, säger han.⁹⁰ Samtidigt vet han att det är förväntat av honom att han ska intressera sig för snorkfröknar: ”den natten drömde han om en liten snorkfröken som liknade honom själv och som han gav en ros att bära bakom örat”.⁹¹ Ingvarssons beskrivning av att trollet brottas med ridderliga heteronormer stämmer alltså. Längre fram i boken försöker Mumintrölet dessutom anta rollen som manlig beskyddare: ”Var inte rädd, sa Mumintrölet. Nu är jag här och kan beskydda dig”.⁹² Rehal-Johansson menar dock att skildringen av deras förhållande i *Kometen kommer* inte på något sätt kan ses som erotisk.⁹³ Jag är beredd att hålla med, eftersom det snarare verkar som att Mumintrölet - som här är på väg att lämna en del av barndomen bakom sig – undersöker vad kärlek kan vara och då härmar den heteronormativa tvåsamhet som han ser hos sina föräldrar och som samhället har lärt honom att sträva efter. Rehal-Johansson beskriver vidare att Snusmumriken bör förstås som en äldre kamrat som trollet kan beundra och identifiera sig med. Detta må stämma i *Kometen kommer*, där trollet inte uppvisar något begär för mumriken, men vad gäller kommande böcker i serien håller jag inte med om denna analys eftersom deras relation djupnar avsevärt. I seriens andra bok finns alltså inga queera begär, men däremot presenteras här den första könsöverskridande karaktären – Hemulen, som alltid går klädd i sin mosters klänning. När karaktärer bryter mot normativa föreställningar om kön kommenteras det dock endast av författaren själv; det verkar som att alla typer av pronomen, kön, könsidentiteter och könsuttryck hör hemma i dalen och inte uppfattas som något udda eller ovälkommet av dess invånare.

Efter de två första böckerna verkar Tove äntligen ha funnit sin röst som författare och trollet ha skapat sig en tydlig identitet. Det är därför också särskilt intressant att böckerna här börjar bli mer queera. Blir de mer queera för att Tove blir en bättre författare eller framstår hennes skrivande som bättre för att verken blir mer queera? Detta är förstas inte helt lätt att svara på, men det är i alla fall inte svårt att tänka sig att det åtminstone finns ett samband. Plötsligt skriver hon ju om något som hon kan, eftersom hon själv har tvingats dölja de samkönade relationer som hon har levt i. Dessutom är det möjligt att queerheten ger ytterligare ett lager till texten där relationerna och karaktärerna tillåts bli mer mänskliga och levande, vilket förstas också borde göra verken mer intressanta och bättre.

---

⁹⁰ Jansson 2014, *Kometen kommer*, s. 55.

⁹¹ Jansson 2014, *Kometen kommer*, s. 55.

⁹² Jansson 2014, *Kometen kommer*, s. 79.

⁹³ Rehal-Johansson 2006, s. 212.

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

I *Trollkarlens hatt* (1948), bok tre, antyds det för första gången att Muminrollet har känslor för Snusmumriken, vilket därefter är ett genomgående tema i böckerna. Fler karaktärer som bryter mot våra föreställningar om kön, könsidentitet och begär dyker upp längs bokseriens gång och det är egentligen bara Muminmamman och Muminpappan som upprätthåller bilden av vad som är manligt och vad som är kvinnligt, övriga karaktärer verkar inte ha påverkats av sådana föreställningar. Ett annat genomgående tema i böckerna är just pappans kamp för att uppvisa en tillräcklig manlighet och att visa sig stark, trygg och kunnig inför sin familj. Han kämpar alltså inte bara med normativa föreställningar om begär, utan också om kön, medan mamman gör allt för att bekräfta hans manlighet och inte låtsas om hans homoerotiska felsteg. Redan i den första boken säger hon: ”Du kan väl begripa att de bara har narrat honom med sig”.⁹⁴ Hon menar alltså att hattifnattarna skulle ha lurat Muminpappan att följa dem och inte att det var någonting självvalt av pappan. Det finns alltså ett spel och en kontrast i muminböckerna mellan norm och avvikelse rörande kön, där en del karaktärer följer och upprätthåller normer medan andra avviker från dem. Samma sak sker också rörande sexualitet, där det å ena sidan finns normbrytande begär men det å andra sidan är svårt att helt leva ut dessa i dalen.

Vid bokseriens absoluta mitt, det vill säga i *Farlig midsommar* (1954) som är den femte boken, kan läsaren ana att det även finns ett potentiellt samkönat begär närvarande hos Snusmumriken, även om han också i fortsättningen prioriterar sin frihet högst. Också i novellsamlingen *Det osynliga barnet* (1962) verkar det som att mumriken kan tänkas ha känslor för Muminrollet; han är ute på vandring och måste anstränga sig för att inte tänka på trollet: ”Det är ett bra troll, men just nu slipper jag tänka på honom. /.../ Om en liten stund har Snusmumriken lyckats glömma Muminrollet helt och hållet”.⁹⁵ Ganska snart tänker han dock återigen på trollet och i slutet av novellen erkänner han dessutom att han längtar efter honom.⁹⁶ Denna längtan förekommer även i den sista boken, *Sent i november* (1970), då han önskar att Muminrollet och resten av muminfamiljen ska återvända hem någon gång: ”Han gick långsamt och för första gången kände han sig ensam”.⁹⁷ För ovanlighets skull finns inte ett troll där som saknar honom och väntar på honom, istället är det trollet som är bortrest och mumriken som går och väntar. Deras kärlek tycks alltid vara dömd att förlora, liksom alla andra queera begär i muminböckerna.

---

⁹⁴ Jansson 1991, *Småtrollen och den stora översvämningen*, s. 17.

⁹⁵ Jansson 2015, *Det osynliga barnet*, s. 11.

⁹⁶ Jansson 2015, *Det osynliga barnet*, s. 20.

⁹⁷ Tove Jansson, *Sent i november* (Stockholm: Rabén & Sjögren, 2015), s. 94.

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

De slutsatser jag har kunnat dra genom en queer läsning av muminböckerna är alltså att queera karaktärer finns representerade från och med bok två och queera begär från och med bok tre. Därefter fortsätter bokserien att vara queer ända till slutet, samtidigt som det hela tiden finns något tabubelagt kring samkönade begär då karaktärerna aldrig får någon möjlighet att helt ge sig hän åt dessa. Vad gäller normativa uppfattningar rörande kön är det enbart muminfamiljen som verkar vara färgade av dessa, medan övriga karaktärer inte tycks notera om exempelvis en manligt kodad karaktär klär sig i klänning eller om någon har ett annat pronomen än *han* eller *hon*. Inte heller lever de, så som muminfamiljen, i en kärnfamilj; dalens alla familjer kommer i olika skepnader. Normbrytande karaktärer och normbrytande begär verkar alltså bemötas på olika sätt i Mumindalen, eller rättare sagt: queera begär får aldrig ens möjlighet att bemötas eftersom dessa alltid sker i tystnad. Muminböckerna är alltså tydligt färgade av tabueringen av framför allt samkönade relationer, samtidigt som de också visar att samkönade begär ändå alltid finns närvarande och inte går att förpassa till icke-existens.

Litteraturförteckning

Ambjörnsson, Fanny, *Vad är queer?*, 2 uppl. (Stockholm: Natur & kultur, 2016).

Butler, Judith, *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion* (Göteborg: Daidalos, 2007).

Ekman, Michel, ”Trollvinter handlar visst om sex”, *Hufvudstadsbladet* (HBL) 29/6 2011.
<http://gamla.hbl.fi/impuls/2011-06-29/trollvinter-handlar-visst-om-sex> [hämtad 2019-01-08].

Gustafsson, Barbro K., *Stenåker och ängsmark: erotiska motiv och homosexuella skildringar i Tove Janssons senare litteratur*, doktorsavhandling (Uppsala: Uppsala universitet, 1992).

Ingvarsson, Stefan, ” Troll i mumins kärleksliv”, *Aftonbladet* (AB) 17/11 2008.
<https://www.aftonbladet.se/kultur/a/kav5kB/troll-i-mumins-karleksliv> [hämtad 2019-01-08].

Jansson, Tove, *Småtrollen och den stora översvämningen*, 5 uppl. (Helsingfors: Schildts, 1991).

Jansson, Tove, *Kometen kommer* (Stockholm: Rabén & Sjögren, 2014).

Jansson, Tove, *Trollkarlens hatt* (Stockholm: Rabén & Sjögren, 2014).

Jansson, Tove, *Muminpappans memoarer* (Stockholm: Rabén & Sjögren, 2014).

Jansson, Tove, *Farlig midsommar* (Stockholm: Rabén & Sjögren, 2015).

Jansson, Tove, *Trollvinter* (Stockholm: Rabén & Sjögren, 2014).

Jansson, Tove, *Det osynliga barnet* (Stockholm: Rabén & Sjögren, 2015).

Jansson, Tove, *Pappan och havet* (Stockholm: Rabén & Sjögren, 2015).

”DET KAN JU INTE VARA PRECIS DETSAMMA MED EN FLICKA”

Jansson, Tove, *Sent i november* (Stockholm: Rabén & Sjögren, 2015).

Jones, W. Glyn, *Vägen från Mumindalen: en bok om Tove Janssons författarskap* (Stockholm: Bonnier, 1984).

Karjalainen, Tuula, *Tove Jansson: arbeta och älska* (Stockholm: Norstedts, 2013).

Karlsson, Petter, *Muminvärlden & verkligheten: Tove Janssons liv i bilder* (Stockholm: Max Ström, 2014).

Kivilaakso, Katri & Lönngrén, Ann-Sofie & Paqvalén, Rita, ”Förord”, i *Queera läsningar: litteraturvetenskap möter queerteori*, red. Katri Kivilaakso, Ann-Sofie Lönngrén och Rita Paqvalén (Hägersten: Rosenlarv, 2012), s. 8-16.

Rehal-Johansson, Agneta, *Den lömska barnboksförfattaren: Tove Jansson och muminverkets metamorfoser*, doktorsavhandling (Göteborg: Göteborgs Universitet, 2006).

Rosenberg, Tiina, *Queerfeministisk agenda* (Stockholm: Bokförlaget Atlas, 2011).

Rossi, Oscar, ”Det handlar visst inte om sex”, *Hufvudstadsbladet* (HBL) 1/7 2011.
<http://gamla.hbl.fi/impuls/2011-07-01/det-handlar-visst-inte-om-sex> [hämtad 2019-01-08].

Westin, Boel, *Familjen i dalen: Tove Janssons muminvärld*, doktorsavhandling (Stockholm: Stockholms universitet, 1988).

Witt-Brattström, Ebba, ”Nummulitens hämnd”, i *Ur könets mörker etc.: litteraturanalyser 1983-1993* (Stockholm: Norstedt, 2013), s. 116-133.